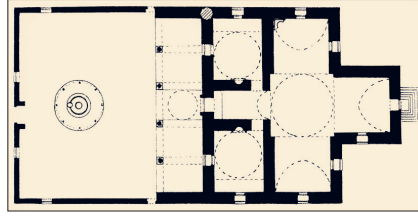

Ahmet Kemâl Üçok, *Görüp İştittiklerim*, Ankara 2002, s. 265; Kenan Ziya Taş, "XVI. Yüzyılda Bir Vakıf ve İlim Merkezi Mudurnu", *VD*, sy. 26 (1997), s. 99, 101, 102; Hürşit Çetin Arslan, "Erken Osmanlı Mimarisinde Bani-Mimar İlişkisi", *TEt.D*, sy. 20 (1997), s. 29; Fatih Müderrisoğlu, "Erken Osmanlı Dönemi'nde Bir Şehzade Yerleşimi Mudurnu", *Mudurnulular Derneği Bülteni*, sy. 3, Bolu 2008, s. 10-13.

GÜRAY ÖNAL

Edirne Yıldırım Camii'nin planı

YILDIRIM CAMİİ

(bk. ULUCAMİ [Bergama]).

YILDIRIM CAMİİ

Edirne'de

XIV. yüzyılın sonunda inşa edilen cami.

Kapikule yolunda Yıldırım Bayezid tarafından inşa ettirilen ve kitâbesi olmayan caminin, haç planlı bir Bizans yapısının bir kolu hariç diğerlerinin kullanılmasıyla 799-802 (1397-1400) yılları arasında yaptırıldığı kabul edilmektedir. Cami, imaret ve şehzadeler türbesinden meydana gelen yapının mimarı belli değildir. Evliya Çelebi, Yıldırım Bayezid'in kızı Küpeli Sultan'ın bir küpesini satarak camiyi yaptırdığına dair bir rivayet aktarır; bu sebeple yapı halk arasında Küpeli Cami olarak da bilinmektedir. Dikdörtgen planlı, şadırvanlı avlu içinde yer alan yapı, küçük bir orta kubbenin etrafında beşik tonozlu dört eyvandan teşekkül etmektedir. Giriş eyvanı diğer eyvanlardan daha dar ve alçak olmakla birlikte iki yanında dikdörtgen planlı, üzerleri kubbeye örtülü tabhâne odaları yer almaktadır. Güneydoğu köşesinde mevcut kesme taştan bir minare, caminin önünde beş gözlü son cemaat yeri vardır. Bu yapı, dört eyvanlı plan şeması ve tabhâne

odaları ile erken Osmanlı cami mimarisi içinde ayrı bir öneme sahiptir.

Doğuda, güneyde ve kuzeyde üç kapısı olan avluda en önemli kapı güney kapısıdır. Kesme taştan inşa edilen, yuvarlak kemerli açıklık içinde lokma demirli iki kanadı bulunan kapı avlu duvarlarından daha yüksek tutulduğundan bağımsız bir giriş özelliği taşımaktadır. Kapının iki yanında birer lokma demirli pencere açıklığı vardır. Aynı pencereler batı ve doğu duvarlarında da görülür. Avlu duvarlarının güneydoğu köşesinde helâ yer alır. Avlunun ortasında on musluklu, yuvarlak planlı şadırvan mevcuttur ve üzeri sekiz ayaklı ahşap saçakla örtülü olup kurşun kaplıdır. Şadırvanın doğusunda ahşap üzeri kiremit kaplı üst örtüye sahip bir kuyu bulunmaktadır. Bu avluyu çevreleyen ikinci bir avlu daha vardır. Doğuda tek bir girişi olan avlunun merkezinde yuvarlak kemerli anıtsal giriş dikkat çekicidir. Kesme taş kapı açıklığında basık kemer altında lokma demirli iki kapı kanadı ve basık kemerin kilit taşında yedigen yıldız motifli bir rozet yer alır.

Camiye giriş doğu ve batı kapılarından sağlanmaktadır. Doğudaki girişin önünde avludan üç basamakla yükseltilmiş, dört adet devşirme sütun ve başlıklarla taşınan son cemaat yeri saçağı görülür. Sütunlar, XVIII. yüzyılın sonu veya XIX. yüzyılın ilk çeyreğindeki bir onarıma ait olduğu düşünülen, kesme taş barok profilli yüksek kaideler üzerine oturmaktadır. Saçağın ortasında yüksek sivri kemerli, mermer dikdörtgen silmelere sahip iki kanatlı ahşap kapı yer almaktadır. Sivri kemerin içi ahşap silmelerle kare biçimde cam bölmelelere ayrılmıştır. Kapı kemerinin üstünde giriş eyvanı üzerindeki tonozlu bir mekâna ait olan, fakat günümüzde kapatılmış bulunan pencere mevcuttur. Ekrem Hakkı Ayverdi, bu mekânın sırf giriş eyvanını yanlardaki tabhânelerin yüksekliğine çıkarmak için tasarlandığını ileri sürer. Baha Tan-

man ise bunun, -en azından başlangıçta-tarikat yapılarının yanı sıra bazı camilerde de teşhis edilen halvethâne / çilehâne / itikâf hücresi türünden bir birim olduğunu söyler. Batıda ise üç basamakla yükseltilmiş, dikdörtgen söveli bir kapı ile camiye girilmektedir. Kapının üstünde barok profilli küçük kaideler üzerinde yükselen, üzeri kurşun örtülü ahşap saçak yer alır. Girişin üzerinde tuğla ve kesme taşın birlikte kullanıldığı sivri kemer ve aynalı gö- rülür.

Girişe ayrılan doğu eyvanı diğerlerinden daha dar ve alçaktır. Bu eyvanın yan duvarlarından geçilen kare planlı, kubbeli tabhâne birimleri haçın güneydoğu ve güneybatı köşelerini doldurarak yapıya "⊥" biçimini kazandırmaktadır. Kubbeli sofa ve tabhâne odalarında kasnaksız olan kubbe geçişlerde prizmatik üçgenlerin kullanılması ilginçtir. Kare planlı ve kubbeli sofa birimine sapan dört eyvan dört ana yöne göre yerleştirilmiş olup kible eyvanının güneydoğu köşesinde XVII. yüzyıla ait verev konumda mukarnaslı bir mihrap vardır. Kuzey eyvanında ahşap fevkanî bir mahfil, batı eyvanında ise aynı zamanda camiye giriş çıkışın sağlandığı kapı ile ahşap fevkanî müezzin mahfili bulunmaktadır. Caminin korkulukları, geometrik şebekeli ahşap minberi ve vaaz kürsüsü mevcuttur. Giriş eyvanından sivri kemerli açıklıklarla geçilen tabhânelerin iç duvarlarında alçı bezemeli ocak ve dolap nişleri, dış duvarlarında ikişer pencere açıklığı vardır. Ocakların çevresi, kaydırılmış ekserler üzerindeki beş sıralı küçük firûze karelerle oluşturulmuş eşkenar dörtgen bir bordürle çevrelenmiştir. Ocağın üzerindeki kuşakta üç adet on iki köşeli yıldız ile kare aynalığın içi sonsuz örgü sisteminde on iki köşeli, dört adet iri yıldızla benzenmiş olup yıldızların köşelerinin üçgen firûze çinilerle dolgulandığı görülmektedir. Osmanlı mimarisinde kendi türünün en eski örneklerinden olan ocak nişleri rûmî ve palmet motifli birer tepelikle sonlanmaktadır. Güneydeki tabhânenin alçıya gömülü çinili ocak bezemesi diğerine göre daha iyi durumdadır. Bu tabhâne penceresinin üst sövesinde kullanılan hıristiyan ikonografisine ait devşirme malzeme oldukça ilginçtir. Üst sıradaki pencere açıklıkları menfez şeklindedir.

Mimari süsleme olarak alt sıradaki pencerelere ait sivri hafifletme kemerlerinin aynalarını dolgulayan tuğla-taş süsleme ilgi çekicidir. Hepsini birbirinden farklı olan bu süsleme grupları basit geometrik şekillerle sergilenmektedir. Yapının cephelerin-

Edirne Yıldırım Camii

YILDIRIM CAMİİ

de görülen almaşık duvar örgüsü aralıklı farklı tuğla hatıllarla takviye edilmiştir. Taş boyutları ve örgünün dokusu hatlı aralarında değişmekte, kesme taş sıralarından meydana gelen sövelerin özensizliği, ayrıca kapıda Bizans üslubunda gönye burun söveler dikkati çekmektedir. Caminin tabhâneleri hariç dört eyvan duvarları, tonozlar ve orta sofa kubbesi kalem işleriyle süslüdür. Barok dönem özelliği gösteren kalem işleri yanında duvarlarda büyük istifli kitâbe kuşakları bulunmaktadır. 1877-1878 Rus işgalinde harap olduğu bilinen imarettten günümüze sadece bir baca ulaşabilmiştir. Dış avlunun kuzeyinde yer alan baca tuğladan geniş bir kemer üzerinde iki adet havalandırma deliğine sahip, üç kademeli, dişli silmelerle sonlanmaktadır. I. Murad'ın oğlu Ahmed ile adı bilinmeyen diğer bir şehzadenin gömülü olduğu şehzadeler türbesinin 1910'da yıkıldığı bilinmektedir. Evliya Çelebi'nin sözünü ettiği hamam günümüze ulaşmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Günümüz Türkçesiyle *Evliyâ Çelebi Seyahat-nâmesi* (haz. Seyit Ali Kahraman – Yücel Dağlı), İstanbul 2006, III/2, s. 242, 260-261; Osman Nuri Peremeci, *Edirne Tarihi*, İstanbul 1939, s. 53-58, 108; Oktay Aslanapa, *Edirne'de Osmanlı Devri Abideleri*, İstanbul 1949, s. 2-6; a.mlf., "Edirne'de Türk Mimarisinin Gelişmesi", *Edirne'nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı*, Ankara 1965, s. 224; Ayverdi, *Osmanlı Mi'marisini I*, s. 484-494; Oral Onur, *Edirne Türk Tarihi Vesikalardan Kitabeler*, İstanbul 1972, s. 79; a.mlf., *Edirne Minareleri*, Edirne 1973, s. 19; Ratip Kazancıgil, *Edirne İmaretleri*, İstanbul 1991, s. 21-24; Semavi Eyice, "Bizans Devrinde Edirne ve Bu Devire Ait Eserler", *Edirne: Serhattaki Payitaht* (haz. Emin Nedret İşli – M. Sabri Koz), İstanbul 1998, s. 37-39; M. Baha Tanman, "Edirne'de Erken Dönem Osmanlı Camileri ve Özellikle Üç Şerefeli Cami Hakkında", a.e., s. 326-328; Aptullah Kuran, "Edirne'de Yıldırım Camii", *TTK Belleten*, XXVIII/111 (1964), s. 419-438.

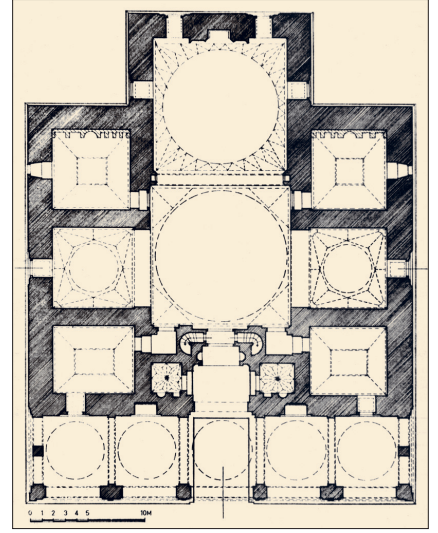

N. ÇİÇEK AKÇIL

YILDIRIM KÜLLİYESİ

XV. yüzyılda
Bursa'da inşa edilen külliye.

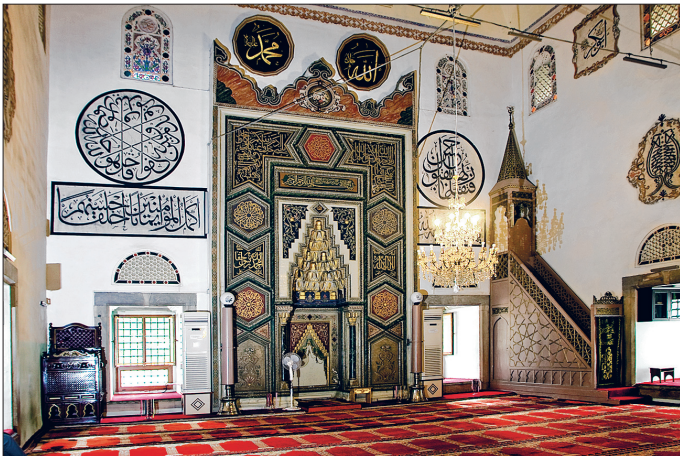
Şehrin doğusunda Şüşterî Bahçesi diye bilinen bölgede yer alır. Bu bölge günümüzde külliye alanıdır. Yıldırım Bayezid'in dedesi Orhan Gazi'nin vakıf arazisi olan bölgeye karşılık Ortakızık köyü Orhangazi Vakfı'na verilmiş, Yıldırım Külliyesi bu arazi üzerinde 793-797 (1391-1395) yılları arasında inşa edilmiştir. Vakfiyesi 802 (1400) tarihlidir. Bir tepe üzerine yerleştirilen külliye cami, medrese, imaret, hamam, türbe ve külliye alanı uzakça bir yerde bulunan dârüşşifâdan meydana gelir. Külliye alanı su kemerleriyle Uludağ'ın meşhur membalarından Akçağlayan suyu getirilmiştir. Başlı başına bir su tesisi olan ve külliye binalarından biri sayılması gereken bu kemerler günümüze ulaşmamıştır. Külliye binaları bir ihata duvarı ile çevrilmiş, bu duvarın zamanımıza kadar sadece kapılarının biri gelmiştir. Orhan Bey devrinden itibaren inşa edilmeye başlanan eserler basit yapılar ibaretti. Öte yandan bu dönemde çok büyük sanatsal eserler ortaya koymak için fiziki ve maddî imkân yoktu. Bursa civarında küfeki taş ocağı bulunmadığından inşaatlar kaba yontma taş ya da silisli dere taşıyla yapılıyordu. Yıldırım Bayezid döneminde devlet olma yolunda mesafe alınmış ve yeni oluşmaya başlayan devletin heyecanına uygun kaliteli işçiliğe sahip âbidî eserler inşa edilmiştir. Caminin taçkapısı, son cemaat yerindeki mihrap nişleri, pencere sövelerindeki ince mukarnaslar ve içeride iki kubbeli mekânı ayıran büyük kemerin ortasındaki mermer işleme-

Bursa Yıldırım Camii'nin planı

ler etkileyici bir güzelliğe sahiptir. Pencere ve kapıların etrafındaki mermer sövelerin süslenmesi yine ilk defa bu yapıda görülmektedir. Bu tarz işçilik daha sonra Bursa Yeşilcamii ve Dimetoka Çelebi Sultan Mehmed Camii'nde mükemmel şekilde uygulanmıştır. Plan şeması bakımından zaviyeli / tabhâneli denilen gruba giren cami Orhan Camii ile I. Murad'ın Çekirge'deki camisinin bir benzeri olmakla birlikte mimari ve işçilik açısından onlardan daha üstündür. Beş gözlü son cemaat yerinin mermer benzeri bir taştan örülmüş ayaklarının yapı ile uyumlu oranları, bir tepe üzerinde yer alan camiye Bursa ovasından bakıldığında muhteşem bir görüntü ortaya koymakta ve bu görüntü Bursa'nın silüetine çok şey katmaktadır. Osmanlı mimarisinde Bursa kemeri denilen bir kemer şekli de ilk defa bu camide uygulanmış, bu kemer hem son cemaat yerinde hem taçkapı kemerinde kullanılmıştır. Caminin planı simetriktir. Son cemaat yerinden içeriye girildiğinde sağda ve solda iki adet dinlenme mekânı (tabhâne), 12 m. çapında ve 22 m. yüksekliğindeki ana kubbenin iki yanında karşılıklı iki eyvan, eyvanların yanlarında birer koltuk kubbesi, ayrıca basamaklarla yükseltilmiş 11,50 m. çapında asıl ibadet bölümü yer alır. Her iki koltuk kubbesinin kible tarafındaki duvarları alçı nişler ve ocaklarla kaplanmıştır.

Caminin koltuk kubbesinin kible duvarlarını kaplayan alçı nişler ve ocaklar bu-

Bursa Yıldırım Camii'nin içinden bir görünüş